

ЗА НЯКОИ „НОВИ“ ГЛАГОЛИ В НЕПОДГОТВЕНАТА УСТНА РЕЧ И ТЯХНОТО ФУНКЦИОНИРАНЕ И ВЪЗПРИЕМАНЕ

Мариета Цветкова (София, България)

Статията е посветена на забелязващата се напоследък в българската неподготвена реч тенденция да се употребяват глаголи, образувани от имена – съществителни или прилагателни (вкл. от чужди думи) като: *сърфирам, дистрибутирам, брутализирам, входирам, хореографирам, нахъсвам, конфликтувам, задобрявам, позиционирам се* и др., в т.ч. и група глаголи, образувани от глагол-чуждица със съответната суфиксация, която осигурява българското им звучене и морфемна деривация: *чеквам, чекирам, менажирам, поствам, лайквам, даунлоудвам, ъплоудвам, копипействам* и т.п. Някои от тях носят белезите на професионален жаргон, други са свързани с определен контекст, но обикновено това словотворчество не предизвиква комуникативна преграда, затова пък често внася емоционален и оценъчен елемент.

Предмет на анализ в случая са около 50 броя глаголи, очертаващи тази тенденция. В статията се разглеждат следните 3 аспекта, свързани с тях:

1. Открояване на обособени глаголни групи (по смисъл, произход, с допълнителен емоционално-оценъчен елемент и др.);
2. Дефиниране на основни фактори, обуславящи навлизането на тези глаголи в разговорната реч;
3. Употреба и възприемане от носителите на езика.

Използваният за целите на статията материал е събиран в периода от април, 2014 г. до февруари, 2015 г. главно с помощта на целенасочено наблюдение върху това явление в интервюта и събеседвания от радиопредавания, тъй като там речта е максимално неподготвена и отразява достатъчно обективно моментното състояние на българската разговорна реч. От друга страна, радиото като електронна медия влияе сериозно върху развитието на езика в ролята си на авторитетен източник на нововъведения. – Неслучайно медийният език е предмет на изследвания, финансирани от фонд „Научни

изследвания“ на МОН (Попова 2011; Ватева 2012). Включени са и записи, направени в същия период при ежедневно общуване между носители на езика в работна среда и при водене на лични разговори

Част от събрания материал, оформен като анкета, е предоставен на носители на езика за определяне на предпочитанията им за употреба на даден глагол и обосновка на направения избор. В анкетата са включени и въпроси, изискващи описание на възприемането на даден глагол от респондентите – значение, свързаност с контекст, емоционален и/или оценъчен заряд и др. Резултатите от проведената анкета не могат да се смятат за репрезентативни, тъй като не обхващат повече от 200 мъже и жени на различна възраст и с различно образование – това е причината те да бъдат определени като сондаж за употреба и възприемане, а не като количествено изследване. Въпреки това те осигуряват достатъчно надеждна база за анализ на разглежданата в статията тенденция и обогатяват съществено наблюденията върху различните ѝ аспекти.

Важно е да се отбележи, че около 50% от записаните глаголи, дефинирани тук като „нови“, присъстват в последните издания на речника на новите думи в българския език, речника на чуждите думи в българския език, в новия тълковен речник на българския език и в българския синонимен речник. Употребата на останалите 50% от тях е регистрирана, но те не са включени в нито един от изброените речници. Това обаче не дава достатъчно основание те да бъдат определени като оказионализми, които „не са предназначени за колективна комуникация и обикновено не се превръщат в системноезикови елементи ... най-често не биват възпроизвеждани повторно“ (Зидарова 1998: 107). Анализираните в статията глаголи се използват в ежедневното общуване с по-голяма или по-малка степен на еднакво възприемане и с различна честотност на употреба, но имат несъмнено място в колективното общуване. Те се срещат предимно в:

1. Административния стил (тип професионален жаргон)

входирам, резюлирам, администрирам, валидирам, менажирам, дистрибутирам;

2. Сферата на информационните и комуникационни технологии (Кирова 2006):

ъплоудвам, даунлоудвам, кликвам, сърфирам, чеквам, копипействам, линквам се, чатя, принтвам, болдвам, бъгвам (се);

3. Рекламата и PR стратегиите:

паузирам, таргетирам; позиционирам се; комуникирам; брутализирам (послание); визуализирам;

Фрапирай лятото

Бронхолитин – бронхостопирай кашлицата

Навлизането им в разговорната реч става постепенно, през различни канали (медии, взаимодействие на административно равнище, разпространение на информационните и комуникационни технологии), неравномерно и повлияно от субективни фактори. За това свидетелства разпределението им както като обхват, така и като описание в речниците от края на ХХ и първото десетилетие на ХХI век. Включването на един и същи глагол във вече споменатите погоре речници – в два или три от тях от този период, се свежда до не повече от няколко глагола, при това някои от тях с различно описание – напр. **стопирам** се определя в българския синонимен речник като разговорен (570) и като книжовен и с нежелателна употреба в речника на чуждите думи (725) и в речника на новите думи в българския език (410). Най-голям брой глаголи от типа на разглежданите в статията присъстват само в речника на новите думи в българския език: **принтвам/принтирам, сърфирам, чатя, ънгрейдвам, менажирам, стопирам, поствам/постна, таргетирам, чеквам/чекирам, ъплоудвам, рапирам, болдвам, бъгвам (се), кликвам, копвам, валидирам/валидизирам, визуализирам, дистрибутирам, даунлоудвам**. Това вече дава известно основание за определянето им като „нови“. Друг надежден аргумент за такова определение е липсата на около 20 от общо 50 глагола в който и да е от изброените речници – факт, който напълно оправдава квалифицирането им като „нови“ (**лайквам, линквам се, конфликтувам, задобрявам, етикетирам, етнизирам, входирам, ваканциувам, брутализирам, милионя, милиардя, нахъсвам, позиционирам се, паузирам, парашутирам, профилактирам, резюлирам, хореографирам** и др.).

Разговорността не изпъква първоплатово като характеристика на изброените глаголи, те по-скоро се свързват с определен стил (административен), с професионален жаргон (информационни технологии и интернет) или социален контекст (Фейсбук). Същевременно тяхната употреба се разширява и внася допълнителни смислови и емоционално-оценъчни елементи, с което кондензира изказа и реали-

зира принципа на икономия, характерен за неформалната реч. Нещо повече – при някои от глаголите се наблюдава възможност за нюансирано възприемане на смисъла от събеседника, при това достатъчно приемливо и логично обяснено.

Тези наблюдения провокират опит за систематизиране на тези „нови“ глаголи в групи и за търсене на обяснение за тяхната разширяваща се употреба.

I. Открояване на обособени глаголни групи (по смисъл, произход, с допълнителен емоционално-оценъчен елемент и др.)

Глаголите – предмет на настоящата статия могат да се групират по следния начин:

- Синоними: *даунлоудвам//свалям; ъплоудвам//качвам; менажирам//ръководя, управлявам; входирам//завеждам; бютифицирам се//разкрасявам се*

- Съдържащи допълнителен елемент:

- А. смислов – *комуникирам, позиционирам се, визуализирам нахъсвам, брутализирам, хилядя//милионя//милиардя*

- Б. емоционално-оценъчен – *ваканицувам*

- Свързани с определен контекст и/или явление – *поствам, лайквам, кликвам, сърфирам*

II. Дефиниране на основни фактори, обуславящи навлизането на „новите“ глаголи в разговорната реч

- Назоваване на ново действие/явление:

- поствам, лайквам, кликвам, сърфирам, чеквам;*

- Добавено значение/многозначност, дефинирана от контекста: *позиционирам се, визуализирам, етикетирам, парашутирам:*

Аз парашутирам във функциите на друг – личен разговор (9.11.2014 г.)

Моля ви, не етикетирайте, г-н Чукалов – БНР, 9.04.2014 г.

Сега слушаме мнения на хора, които не знам къде ще се позиционират ценностно – БНР, Евроизбори, 11.05.2014 г.

- Динамизиране на изказа: *паузирам, хореографирам, конфликувам, дистрибутирам, комуникирам, екстремирам:*

Протестът на „Атака“ се опитва леко да екстремира – Нова телевизия, 7.11.2014 г.

Благодаря на Т. С., че ни хореографира правилно – млад актьор в края на спектакъл;

Понякога ми се иска просто ей така да паузирам – реклама на Виваком

• Принцип на икономия на изказа: *чеквам, кликвам, поствам, лайквам, превантирам, профилактирам:*

Това беше една от мерките, с които да се превантира – БНР, 11.11.2014 г.

Този проблем не може да се етнизира и не бива да се етнизира – БНР, 8.12.2014 г.

В смисъл за България ли се таргетира? Тогава моят съвет е... – телефонен разговор 26.04.2014 г

• Експресивност и емоционално-оценъчен елемент: *ваканцувам, брутализирам, назлобявам;*

Време за ваканцуване – БТВ новините (надпис от 9.04.2014 г.)

Има някаква тенденция да се брутализира посланието – БНР, 10.06.2014 г.

III. Употреба и възприемане на „новите“ глаголи от носителите на езика

Както вече беше отбелязано, резултатите от проведената за целите на тази статия анкета не могат да се смятат за репрезентативни и представляват по-скоро сондаж за употреба и възприемане на описаните по-горе групи „нови“ глаголи. Те могат да се обобщат по следния начин:

1. При наличие на синоними – малко по-голям процент от анкетираните са декларирали предпочитание към българския еквивалент или употребяват и чуждата дума, и българския синоним. Посочените за това обосновки са следните:

• Старо поколение, стар кадър, трудно възприемат „новия жаргон“;

• Българският синоним звучи по-разбираемо;

• Родната дума звучи по-естествено, по-добре и е по-лесна за произнасяне, англицизмът звучи троваво;

• Редува се използването на българската дума и на чуждицата, за да се избегнат повторения;

• Чуждиците са по-актуални, навлезли са вече в употреба и са разпознаваеми (напр. глаголет *менажирам* се е наложил вече изключително много);

- Фейсбук модата като фактор за налагане на някои чуждици с конкретно значение – „Когато общувам с хора, които ползват Фейсбук, те ме разбират“, „Лайкването се отнася само за жаргона на Фейсбук маниаците!“;

- Глаголът-чуждица е по-съвременен и по-академичен, употребата му говори за по-висока култура;

- Предвид широката употреба на информационни и комуникационни технологии в ХХІ век, все повече чуждици се превръщат във всекидневни употребявани думи от масата българи (напр. *поствам*).

2. Глаголите с обогатено съдържание (*позиционирам се; визуализирам*) и тези с емоционално-оценъчен елемент (*ваканцувам, конфликтувам*) се възприемат като привнасящи нещо допълнително, макар и то да се определя нееднозначно

- Носят емоционален заряд – подчертават действието в по-голяма степен;

- Изразяват сарказъм;

- Внасят шеговитост, експресивни са;

- Скъсяват речта – закон за икономия на изразни средства;

3. Глаголът има по-общо значение (напр. *комуникирам* в сравнение с *общувам/предавам/съобщавам*) и това дава възможност за различно, нюансирано тълкуване:

А. позиционирам се и заемам позиция/длъжност

1. Няма разлика – и двете се използват;

2. Позиционирането може да има различни аспекти;

3. ***Позиционирам*** – заставам на определено място; длъжност – изпълнявам определена работа;

4. Разликата е в това дали искаш да обясниш трудовата си функция или определено оперативно ниво/позиция, която заемаш;

5. ***Позиционирам се*** е по-скоро физически да заемеш място, има отношение към местонахождението, а ***заемам позиция или длъжност*** се използва в друг смисъл.

Б. ваканцувам и във ваканция/отпуска съм

1. Не съществува такъв глагол;

2. Не бих употребил/а никога ***ваканцувам***;

3. Ваканцията се свързва с училище/учащи, а отпуската – с работа/работещи, т.е. в различна възраст се употребяват; ваканция – учебна, отпуска – работна;

4. Под **ваканция** разбирам най-общо казано ‘приятно прекарване на времето’, а под **отпуска** разбирам време, в което не си на работа чисто технически;

5. Намирам и съдържателна, и емоционална разлика между глагола и словосъчетанието – глаголът може да се използва за състояние, което не е задължително за човек във ваканция или отпуска, т.е. аз мога да ваканцувам във всеки един ден от годината – като емоционално състояние, но мога да бъда в отпуска само в определен период от годината;

6. Словосъчетанието **в отпуска съм** ми се струва по-стриктно и не емоционално.

В. конфликтувам и в конфликт съм:

1. **Конфликтувам** не съществува, не разбирам смисъла на тази дума, не съм чувал за такъв глагол;

2. **Конфликтувам** не ми звучи, използвам само **в конфликт съм**;

3. Няма разлика – и двете се използват;

4. **Конфликтувам** означава ‘споря, разговарям, аргументирайки се по определена тема’, докато **в конфликт съм** е равно на ‘създавам обстановка на един вид постоянен спор’;

5. **Конфликтувам** в отношенията си с хората, защото съм конфликтна личност – сам се поставям в тази ситуация. **В конфликт съм** означава, че съм попаднал в такава ситуация в даден момент, без да съм конфликтна личност (като черта от характера).

Г. паузирам и правя пауза:

1. Глаголът звучи неестествено, не го използвам, словосъчетанието се използва по-масово;

2. **Паузирам** означава ‘почивам от нещо’, а **правя пауза** – ‘спирам дадено събитие или движение, даден процес’;

3. Разликата е съдържателна и емоционална – глаголът изразява някакво повтарящо се действие, а словосъчетанието назовава някакво моментно състояние или действие.

Както показват отговорите на респондентите, носителите на езика не свързват задължително глагола със ситуацията на възникването му (**ваканцувам** като възникнал в контекста на работа на Народното събрание и носещ голяма доза сарказъм и **паузирам** като

глагол, употребяван във все още тиражиращата се в медиите реклама на Виваком), а се опитват да обяснят изчерпателно неговите смислови и емоционално-оценъчни компоненти. Това наподобява функционирането на някои глаголи в английски език, при които значението е достатъчно общо и може да придобива различни нюанси при интерпретация от събеседника/слушателя/зрителя.

На базата на изложеното дотук могат да се направят следните изводи:

1. В българската неподготвена реч се наблюдава тенденция за разширяване на употребата на глаголи, образувани от имена – съществителни или прилагателни (вкл. от чужди думи и от глагол-чуждица със съответната суфиксация, осигуряваща българското им звучене и морфемна деривация). Обикновено става дума за словотворчество, което не предизвиква комуникативна преграда.

2. Навлизането на т.нар. „нови“ глаголи в разговорната реч става постепенно, през различни канали (медии, взаимодействие на административно равнище, разпространение на информационни и комуникационни технологии), неравномерно и повлияно от субективни фактори. Част от тях са свързани с определен стил (административен), с професионален жаргон (информационни технологии и интернет) или социален контекст (Фейсбук), други назовават нови действия или явления.

3. Употребата на тези глаголи внася допълнителни смислови и емоционално-оценъчни елементи, с което кондензира изказа и реализира принципа на икономия, характерен за неофициалната реч.

4. Така наречените „нови“ глаголи динамизират изказа като цяло – поради въвеждане на действие и подчертаването му в по-голяма степен.

5. При някои от глаголите се наблюдава възможност за нюансирано възприемане на смисъла от събеседника, при това достатъчно приемливо и логично обяснено.

БИБЛИОГРАФИЯ

Попова 2011: Попова, Д. (Не)нужните чужди думи в българската преса//http://research.bfu.bg:8080/jspui/bitstream/123456789/256/1/BFU_MK_2011_T_IV_Popova.pdf

Ватева 2012: Ватева, В. Оказионализмите в текстове от съвременната българска преса (2007-2010 г.)// http://research.bfu.bg:8080/jspui/bitstream/123456789/313/1/BFU_2012_01_Vateva.pdf

Зидарова 1998: Зидарова, В. Очерк по българска лексикология. Пловдив, 1998.

Кирова 2006: Кирова, Л. Компютърна лексика, получена чрез метафоричен пренос на значението на общоупотребими думи. // Електронно списание LiterNet, 10.04.2006, № 4 (77)

Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.): първо издание. София, 2010.

Речник на чуждите думи в българския език: пето издание, допълнено и основно преработено от Емилия Пернишка. София, 2000.

Български синонимен речник: второ допълнено и осъвременено издание. София, 2000.

Нов гълковен речник на българския език, 1997.

ABOUT SOME „NEW“ VERBS IN BULGARIAN UNPREPARED ORAL SPEECH AND THEIR FUNCTIONING AND PERCEPTION

Marieta Tsvetkova (Sofia, Bulgaria)

This article reveals the trend to use in Bulgarian unprepared oral speech the so called „new“ verbs generated from nouns incl. adjectives and loan-words. It draws the purposes for their use in colloquial speech like: introduction of additional meaning components and elements of affection and estimation making the expression more condensed and dynamic and also enabling differentiated interpretation on behalf of interlocutors.